

PETDESET LET FOLKLORNE DEJAVNOSTI NA ŠENTVIŠKI PLANOTI

NATAŠA OZEBEK

Planotarji so bili in smo še danes ljudje, ki se radi družimo in poveselimo ob koncu napornega tedna. Zato ni čudno, da je bilo družabno in kulturno življenje na Planoti od nekdaj živahno. Planotarji so se po trdem delu srečevali v vaških gostilnah, v čitalniških društvih, ženske so poklepale v nedeljo po maši, moški v Abstinentskem društvu¹, veselo je bilo ponavadi tudi v zgrabku, kakor pri nas imenujemo senožet. Že zelo zgodaj so se začeli vaščani združevati v društva. Prvo, bralno društvo, so leta 1885 ustanovili fantje in moške, ki so želeli širiti omiko in znanje ter utrjevati narodno zavest med večinoma neukimi kmeti. Kopicici društev, ki so nastala v času med obema vojnoma, se je kmalu po drugi svetovni vojni, natančneje leta 1957, pridružil tudi folklorni krožek². Zaradi sramežljivih fantov so ga sestavljale samo učenke osnovne šole na Šentviški Gori, vodila pa jih je učiteljica Perina Velikonja. Kot edini pogumni predstavnik moškega spola se jim je pridružil takrat 22-letni harmonikar Slavko Črv. Slavko igra še danes in je tako edini folklornik v našem društvu s petdesetletno tradicijo.

ZA PRVI NASTOP PO FOLKLORNE KOSTUME V LJUBLJANO

Prvič so učenke in Slavko nastopili 21. junija 1959. Folklorni krožek je po odhodu učiteljice Perine deloval še do leta 1963. V okviru prosvetnega društva je bila folklorna skupina ustanovljena dve leti pozneje. Ime si je nadela po domačinu s Šentviške Gore, organistu in skladatelju Ivanu Laharnarju. Prvič so se plesalci domačemu občinstvu predstavili avgusta leta 1966 ob otvoritvi nove vaške dvorane na Šentviški Gori. Ker plesalci niso imeli oblek, so si jih morali izposoditi v tedaj daljni beli Ljubljani. Folklorno skupino so takrat sestavljali mladi s Šentviške Gore in iz drugih najbližjih vasi. Plese, kot so muha, rašpa in zibenšrit, jih je naučila domačinka Kristina Pagon. Sama se je naučila plesati še kot dekle, stare plese pa je videla na veselicah in se tam tudi naučila korakov. Največje zasluge za razvijanje folklorne dejavnosti na Planoti pa ima Marija Grahelj - Nanca, ki je bila od leta 1965 do 1975 gonilna sila folklorne skupine. V sedemde-

¹ Abstinentsko društvo je delovalo v tridesetih letih 20. stoletja na Pečinah. V njem so se, kot so radi rekli moški, zaradi vse večjega vpliva žensk v družbi, zbirali samo moški. Kdor se je prekršil in užival alkohol, je moral plačati kazen, to pa so ponavadi ostali člani društva naskrivaj zapili. Vir: Karla Kofol, Čitalniško življenje na Šentviški planoti, Zbornik Šentviške planote, 1992

² Šolska kronika OŠ Šentviška Gora

Harmonikar Slavko Črv v času svojih glasbenih začetkov. Slavko je edini član, ki iz prve roke pozna vso petdesetletno zgodovino folklorne dejavnosti na Šentviški planoti. (Foto: osebni arhiv Slavka Črva.)

Slavko Črv na Ajnsu 2005, v ospredju pa plesalci. (Foto: arhiv društva.)

Plesalke v novih kostumih, ki ponazarjajo, kako so se nosila dekleta ob praznikih na prelomu iz 19. v 20. stoletje. (Foto: Karla Kofol.)

setih letih je skupini pri uveljavitvi v širšem slovenskem prostoru pomagal dr. Bruno Ravnikar, na podlagi zapisov Franceta Bevka pa je skupina prišla do kostumov, ki smo jih v omare "za vedno" pospravili šele lansko leto.

Konec leta 1981 je skupina razpadla, saj se je več deklet poročilo in odšlo iz domačih krajev. Ostale pa so obleke, plesi in vedno pripravljen harmonikar Slavko. Tako je leta 1989, pod vodstvom svoje hčerke Melite Drole, ponovno zaigral plesalцем.

Od takrat folklorno društvo³ deluje neprekinjeno že osemnajst let. V tem času je društvo prečesalo domala vso Slovenijo, Beneško Slovenijo, slovensko ljudsko izročilo in plese pa je poneslo tudi na Nizozemsko, v Italijo in Avstrijo. Zaradi mladih zagnanih članov (povprečna starost je 21 let), ki prihajajo iz vseh vasi na Planoti, novih idej ne manjka, kvečjemu zmanjka časa in sredstev za njihovo uresničitev. Folklorno društvo tako ni le eno izmed množice društev, ki so sama sebi namen. Mladim ponuja obliko aktivnega preživljanja prostega časa in tako skrbi, da se ljudsko izročilo Šentviške planote ohranja tudi za naslednje rodove.

OBLEKA NAREDI ČLOVEKA

Folklorne skupine poleg plesov ter z njimi povezanih šeg in navad javnosti predstavljajo tudi oblačilno kulturo določenega kraja in časa. In kot radi rečejo strokovni ocenjevalci, dobremu plesu piko na i pristavi šele prava obleka. V društvu smo se s problemom "prava obleka" srečevali okroglih 35 let. Kostumi, ki so jih kupili in izdelali člani društva ob koncu sedemdesetih let prejšnjega stoletja, namreč niso bili ustrezni, za nove pa dolgo časa ni bilo ne denarja ne volje. Dovolj poguma in sredstev smo zbrali konec leta 2003 in na pomoč poklicali etnologinji Karlo Kofol in dr. Marijo Makarovič. V veliko pomoč nam je bila raziskava dr. Makarovičeve, ki jo je leta 1999 objavila v knjigi *Oblačilna kultura kmečkega prebivalstva na Tolminskem*. Makarovičeva nam je tudi pri nadaljnjem delu dobrodušno priskočila na pomoč in se z nami še enkrat odpravila na "teren". S pomočjo starih fotografij, ustnih pričevanj starejših domačink in gradiva Tolminskega muzeja smo določili končno podobo oblačil. Ta naj bi bila kopija oblačil, ki so jih na Šentviški planoti nosili na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Presrečni, da cilj ni več daleč, smo kmalu ugotovili, da smo šele na začetku. Zaradi krize tekstilne industrije in zapiranja tekstilnih tovarn je bilo skoraj nemogoče najti ustrezno blago iz naravnih materialov. Tudi šivilj, ki bi bile pripravljene poprijeti za šivanko, ni bilo na pretek. Največjo težavo pa nam je predstavljala dilema uporabnost - izvornost. Nekoč v praznih oblačilih niso skakali, počepovali, se vrteli itd.. V ozkih životcih in do tal segajočih težkih krilih⁴, ki so morala biti narejena iz vsaj štirih pol blaga, je težko plesati in ohraniti oblačilo. Kroji in oblačila, ki jih hranijo v Tolminskem muzeju, pa so nam dali vedeti, da se

Prvo pomerjanje novih ženskih kostumov.
(Foto: arhiv društva.)

Naslop na regijskem srečanju folklornih skupin
v Postojni leta 2005.
(Foto: Janez Eržen.)

Ples ajns iz Šentviške planote. Po njem se imenuje
tudi vsakoletna prireditev društva.
(Foto: arhiv društva.)

³ Leta 1997 se je društvo preimenovalo iz Prosvetnega društva Ivan Laharnar Šentviška Gora v Folklorno društvo Ivan Laharnar - Planota, Šentviška Gora.

⁴ Ustno izročilo pravi, da so ženske na Šentviški planoti nosile dolga krila, da stopnic pred cerkvijo ni bilo treba pometati.

Predstavljamo

je telesna konstitucija ljudi v stotih letih spremenila. Mlada dekleta nimajo več izrazitih bokov, kamor bi se težka krila "obesila", fantje so postali višji. Srečali smo se tudi s težavami pri vzdrževanju oblačil, saj so naravni materiali za čiščenje zelo občutljivi. Na koncu je pretehtala izvirnost. Ta se nam včasih maščuje, a lahko rečemo, da plešemo v takšnih oblačilih, kot so se nosila pri nas na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Želja po natančni izdelavi je dodobra izmučila tudi naši šivilji, ki sta morali zaradi tega narediti nešteto vbodov in prebedeti precej noči. Za izdelavo osmih moških kompletov (hlače, srajca in telovnik) je šivilja Polona Hvala Mrak porabila 165 ur strojnega in 120 ur ročnega dela, za sedem ženskih oblek pa je šivilja Verenka Testen porabila 185 ur ročnega in okoli 200 ur strojnega dela. Kostume še vedno dopolnjujemo, manjkajo nam še ženski čevlji, ročno izvezene peče in še kaj bi se našlo.

GODCI GODITE NA VAŠE KLARINETE, MI BOMO PA SUKALI NAŠE DEKLETE⁵

Člani folklornega društva aktivno sodelujemo pri raznih prireditvah na Šentviški planoti in celotni tolminski občini. Med najodmevnejše prireditve v Posočju pa lahko štejemo tudi našo vsakoletno prireditev Ajns, s katero bomo letos ob 50. obletnici folklorne dejavnosti na Šentviški planoti obiskovalce razveselili petnajstič zapovrstjo. Prireditev nosi ime po plesu ajns, ki izvira s Planote in ga plešejo samo moški. Tako kot vsaka novost, je tudi Ajns potreboval nekaj let, da se je med ljudmi prijel. V začetku je bil namenjen predvsem prikazu dela društva in utrjevanju folklorizma na Planoti. Pozneje se je prireditev prelevila v pravo srečanje folklornih skupin, zadnja leta pa Ajnsu dodajamo tudi druge vsebine, ki spodbujajo zanimanje za preteklo življenje na Planoti.

"NA KAZUC GREŠ SAM, DAMU PA ADDAN"

Posebej obiskan je bil lanskoletni Ajns, ki smo ga podnaslovili Na kazuc greš sam, damu pa addan. Na njem smo obudili nekdanje priljubljene veselice na kozolcih, kjer so se prepevale pesmi, vнемale ljubezni, včasih pa tudi "barufe"⁶. Veselice so se na Planoti ohranile vse do druge svetovne vojne in so pomenile višek takratnega kulturnega in družbenega življenja. Tako kot je bila včasih organizacija veselice resna stvar, smo se je lotili tudi v našem društvu. Domačini na Pečinah so nam odstopili največji kozolec v vasi, fantje so poskrbeli za godce in plesišče, dekleta so okrasila kozolec. Program se je tako kot nekoč začel z igro in se nadaljeval s plesom. Na čimbolj pristen način smo poskušali obiskovalcem predstaviti ne-

Dekleta na nastopu v Cerkljah na Gorenjskem oktobra 2006.
(Foto: Melita Drole.)

FD "Ivan Laharnar - Planota" z rašpo
v Cerkljah na Gorenjskem oktobra 2006.
(Foto: Melita Drole.)

kdanje šege in navade ob veselicah in anekdote, ki krožijo o tovrstnem druženju. No, popolnoma nam ni uspelo, saj bi morali po nekdanjih zapovedih po igri otroci in žene oditi domov, a so tako kot moške in mladina, ki so včasih smeli ostati, plesali do zgodnjih jutranjih ur. Zanimiva in pristna prireditev v kozolcu je privabila veliko ljudi in napolnila kozolec do zadnjega kotička.

⁵ Ljudska pesem iz Tolminske. Objavljena v zborniku Marije Rutar: Tolminska je pesem, 2000.

⁶ Pretepi.